

II. Rákóczi Ferenc és lengyel szerelme, Elżbieta Sieniawska kapcsolata 1701 és 1703 között

Jelige: palatina

2023. 01.

Tartalom

Tartalom	1
Bevezető	2
Miért Lengyelország?	4
Rákóczi Bécsújhelyi börtönből való szökése és utazása Lengyelországba	7
Sieniawska és Rákóczi megismerkedése	9
Elżbieta Sieniawska bemutatása.....	10
Tényezők, amelyek a kapcsolatukat segítették	12
Kapcsolatuk 1703 után	15
Összegzés	17
Bibliográfia.....	18
Képmelléklet.....	22

Bevezető

A politika és a szerelem ősidők óta összekötődik. Érzések és érdekek keverednek benne. II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem (1676–1735) és Elżbieta Sieniawska¹ (1667–1729) lengyel palatinusné kapcsolatát a magyar szakirodalom leginkább romantikus kapcsolatnak, szerelemnek tartja, holott nagyon fontos politikai események fűződnek hozzá, amelyeknek szerepük volt a magyar szabadságharc 1703-as megindulásában. Jól tudjuk, hogy kapcsolatuk életre szóló volt és csak 1729-ben a lengyel mágnásasszony halálával lett vége. Dolgozatomban ennek a hosszú szerelmi, és politikai „liaison”-nak kezdetét és 1703-ig nyúló szakaszát tekintem át.

Mikes Kelemen *Törökországi levelei* és II. Rákóczi Ferenc *Emlékiratok* című művének XIX. század közepén történő újbóli kiadása² nagy fontosságú volt a magyar történettudományban, de a magyar nemzeti eszme fejlődésében is. Ennek hatására a XIX. század utolsó harmadában és a XIX. század utolsó két évtizedében – XX. század elején már egy sajátos Rákóczi-kultusz kezdett kialakulni. A modern történettudomány születésének korszakában II. Rákóczi Ferenc alakja és kora az egyik legfontosabb kutatási témává vált, amelyet többek között például Márki Sándor és Thaly Kálmán munkássága egyértelműen jelez.

Noha a fejedelemről és az általa vezetett szabadságharcról megjelent munkák kutatása során könyvtárnyi szakirodalom áll rendelkezésünkre, de számos még megválaszolatlan kérdés válaszra vár, vagy éppen pontosításra. Ezek között II. Rákóczi Ferenc életének egyik kevésbé kutatott korszaka első lengyelországi tartózkodása és az ott kibontakozó kapcsolat közte és a belzeni palatinusné, Elżbieta Sieniawska között.

Viszonyukat a II. Rákóczi Ferencről szóló legtöbb magyar nyelvű tudományos munka megemlíti, de általában csak pár sor erejéig. Ha hosszabban mutatják be őket, akkor egy romantikus történetet kreálnak kapcsolatukból, ahogyan az első Rákóczi-életrajz szerzője, Márki Sándor is tette ezt.

¹ A források és a szakirodalom is különböző néven emlegeti. Születésekor a Lubomirska Elżbieta Helena nevet viselte, de miután hozzáment Adam Sieniawskához Elżbieta Sieniawska néven is említik. Néhány kutató azonban azt gondolta, hogy a nevét inkább magyarosítja, ezért a Lubomirszka Ilona Erzsébet, a Szenyavszkiné és a Sieniawski Ádámné is őt jelöli. Tisztségét tekintve tekinthetjük őt hercegnőnek, mivel Stanislaw Herakliusz Lubomirski és Zofia Opalinski z Bnina lánya, férje révén, pedig a belzi palatinának vagy palatinusnénak, valamint nagyhetmannénak is.

² Török Országi Levelek, mellyekben II^{dik} Rákóczy Ferentz Fejedelemmel Bújdosó Magyarok' Történetei más egyéb emlékezetes dolgokkal együtt barátságossan eládatnak. Irta Mikes Kelemen Az emlétt Fejedelemmel néhai Kamarássa. Most pedig Az eredetképpen való Magyar Kézírásokból kiadta Kultsár István Az Ékesszólásnak Tanítója. Szombathelyen, Nyomtatta Siess Antal József. 1794; Zágonyi Mikes Kelemen Törökországi Levelei, a szerző saját kéziratából életrajzi értekezéssel közli Toldy Ferenc, Pest, Heckenast, 1861. – Bányász 2011. 45–46.

Kutatásom elsődleges forrásanyagát II. Rákóczi Ferenc *Emlékiratai* és a *Vallomások* (*Confessio peccatoris*) adják; a XVIII. század legkedveltebb irodalmi műfajai az önéletrírás, a napló és az emlékirat volt. A Rákóczi-kor levéltárának legnagyobb része már forráskiadványként mindenki számára hozzáférhetővé vált, ebezért áttekintettem: a *Rákóczi Tárat*, a *Rákóczi tükrök* forrásait és Tüskés Gábor *Correspondance de Francois II. Rákóczi et de la Palatine Elżbieta Sieniawska 1704–1727* című munkáját. E rövid időszakról, melyet vizsgálni fogok, csak kevés közvetlen forrás maradt fenn, de a pár évvel később keletkezett levelek is segítettek a férjezett, lengyel nemesasszony és a fejedelem közötti kapcsolat feltárását.

Elsősorban arra a kérdésre keresem a választ, hogy mi vezetett e kapcsolat kialakulásához, a fiatal arisztokrata férj és a nála 7 évvel idősebb, dúsgazdag, lengyel korona nagyhercegének felesége között.

II. Rákóczi Ferenc az *Emlékiratokban* és *Vallomásokban* is írt az 1701 és 1703 közötti lengyelországi tartózkodásáról, és arról, hogy ott megismerkedett a „lengyelek koronázatlan királynőjével”³, „a köztársaság első számú dámájával”⁴ Elżbieta Sieniawskával. Szilágyi Sándor 1861-ben megjelent műve⁵ egyáltalán nem említi Sieniawska nevét. Thaly Kálmán a lengyel nemesasszonyt szinte nem is tünteti fel írásaiban. Márki Sándor *II. Rákóczi Ferenc* című művében⁶ hangsúlyt kapott a kettőjük kapcsolata, de a politikai szál helyett a romantikus érzésekre fektetette a hangsúlyt. Az 1909-ben megalakuló Magyar Történelmi Társulat egyik célkitűzése az volt, hogy megjelentetnek egy kétkötetes munkát Rákóczi életéről. Az első kötetben az 1699 és 1711 között történt események kaptak volna helyet, amiből az következett volna, hogy az első lengyelországi tartózkodását csak szóba hozzák.⁷

Asztalos Miklós (1889–1986) tudós és művész, könyvtáros-történész és drámaíró is volt egyben. Életrajzot írt Rákócziról 1934-ben, amely szintén a romantikus szemléletet képviseli. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy a késő-romantika Magyarországon még a két világháború közti időszakban is éreztette a hatását, ezért Asztalos munkáját is részben fenntartásokkal kell kezelni. Asztalos Miklós a művét „a nagyközönség legszélesebb rétegeinek szánta”⁸, ezért az eseményeket regényes módon próbálja visszaadni. Emiatt csak egy tájékoztató összefoglaló

³ Nowa. 1976. 56.; Rákóczi és Sieniawska hercegnő 1976. 640.

⁴ Rákóczi és Sieniawska hercegnő 1976. 640.

⁵ Szilágyi 2018.

⁶ Márki 1907.; Márki 1925.

⁷ Dr. Thaly Kálmán alapítványa 1912. 75.

⁸ Asztalos 2000. 494. A kötet legutóbbi kiadását használtam.

irodalmat ad a mű végén, de több esetben is leírja, hogy a sok irodalmat a terjedelem szűkössége miatt nem tudja felsorolni – felhasznált forrásai tehát pontosan nem kereshetőek vissza.

Hopp Lajos egy teljes könyvet⁹ szentelt annak, hogy bemutassa a Lengyelországban tartózkodó Rákóczi-emigrációt, de ez csak a szabadságharcot követő időkbe enged betekintést. Az ő gondozásában 1977-ben adták ki *Vallomások, Emlékiratok* címen Rákóczi saját írásait. Ennek a könyvnek a függelékében Elżbieta Sieniawskát is bemutatja pár sorban, de csak a Rákóczi Ferenc közötti rokonságot vezeti le és életrajzi adatokat közöl róla.¹⁰

R. Várkonyi Ágnes és Köpeczi Béla nagy Rákóczi-monográfiájukban úgy írnak Sieniawskáról, hogy a palatinusnét személyes vonzalom fűzte Rákóczihoz, de szerintük ez csak egyirányú volt. A fejedelem mellett politikai tanácsadóként való működését azonban elismerik.¹¹

2004-ben Tüskés Gábor, Kovács Ilona és Köpeczi Béla egy új forráskiadványt jelentetett meg, amelyben II. Rákóczi Ferenc és Elżbieta Sieniawska levelezését publikálták 1704 és 1727 között francia nyelven.¹² A szerzők pár sorban leírják a hercegnő és Rákóczi kapcsolatát és náluk mind a politikai, mind a szerelmi szál előkerül.

A legfrissebb írások, amelyek a kettőjük kapcsolatával is foglalkoznak, többnyire Gebei Sándor munkái. A mai tudományos vizsgálódásoknak megfelelően tárja fel a lengyel–magyar vonatkozásokat is. Tanulmányaiba a legújabb lengyel szakirodalmat is beleépíti.¹³

Rákóczi és Sieniawska kapcsolatáról az elmúlt években tudományt népszerűsítő írásokat is publikáltak. Ilyen például Udvarhelyi Nándornak a *Honismeret* című folyóiratban megjelent *II. Rákóczi Ferenc lengyelországi menedékhelyeivel* című cikke, illetve Szabelski Adam *Túl a lengyel–magyar barátságon: Rákóczi lengyel románca*, amelyet az *ujkor.hu* nevű online honlapon tett közzé.¹⁴ Ezek a cikkek azonban nem tudományos írások, hanem a tudományt népszerűsítők.

Miért Lengyelország?

Lengyelország a XVII–XVIII. század fordulóján belső és külső gondokkal is küzdött, így a korszakot, „gyakran az egész lengyel történelem leggyalázatosabb, legmegalázóbb időszakának tartják”.¹⁵ Ennek fő oka, hogy az országot II. Ágost király (1697–1733) kormányozta, aki a

⁹ Hopp 1973.

¹⁰ Rákóczi 1979. 751.

¹¹ Köpeczi – R. Várkonyi 2004. 700.

¹² Tüskés – Kovács – Köpeczi 2004.

¹³ Gebei 2017.

¹⁴ Szabelski 2016.

¹⁵ Davies 2006. 392.

szász Wettin-dinasztia tagja volt¹⁶ és egyben szász választófejedelem is.¹⁷ Az idegen uralkodó léte még önmagában nem lett volna hátrányos a *Rzeczpospolita*¹⁸, de a Wettin család erős orosz befolyás alatt állt, ezért Oroszország érdekeit vette figyelembe ahelyett, hogy Lengyelország helyét stabilizálta volna az európai hatalmi rendszerben.

A történetírás megemlíti azt is, hogy II. (Erős) Ágost szerelmi kalandjaira szívesebben fordította az idejét, mint országa kormányzására. Ezt bizonyítja, hogy nem egy szeretőt tartott: például Lubomirska hercegnő, a királyi kancellár felesége és egy érsek unokahúga is egyidőben volt az ágyasa. A leírások szerint igazi XVIII. század eleji kalandorként viselkedett, ifjú korában különböző álruhákat öltött Madridban és Velencében, ezzel biztosítva a csábításai sikerességét.¹⁹ A lengyel uralkodó hatalma egyre gyengült, ezzel szemben az oligarchák befolyása viszont nőtt, akik úgy kezdték irányítani saját birtokukat, a *panstewkot*, azaz az államocskát, mint „egy fejedelem a maga országát”.²⁰

Lengyelország nem állt a Habsburgok befolyása alatt, önálló állam volt, ezért Rákóczi bízhatott abban, hogy mint fővesztésre ítélt (1701) hazaárulót nem fogják kiadni a Habsburgoknak. A *Rzeczpospolita* menekülési útvonalként, célországként kedvező fekvésű volt számára, mert az önállósága mellett a Sáros vármegyében lévő Rákóczi-birtoktól viszonylag nem messze feküdt.

A fentebb felsorolt politikai bizonytalanságok ellenére tehát II. Rákóczi Ferenc Lengyelországba menekült azért, hogy megkezdje a felkelés előkészítését. A *Vallomásokban* Rákóczi Bercsényi Miklós (1665–1725)²¹ felkeresését nevezi meg a fő oknak. A gróf nemcsak kedves barátja, hanem a „Habsburgok ellen szövetkezők egyik fontos személyisége is volt,”²² aki „jól él Ágost lengyel király udvarában, és az uralkodó szeretetének örvend.”²³

Rákóczi remélte, hogy őt is szívesen fogadja a lengyel király. Azonban tisztában volt azzal is, hogy ha a király kegyét élvezni is fogja, országában ő és Bercsényi is csak bujdosóknak számítanak, nem pedig politikai menekülteknek, hiszen politikai menedékjoguk nem volt.²⁴ Rákóczinak más támogatója nem volt Lengyelországban: „Sem ismerősöm, sem barátom nem volt Lengyelországban, jóllehet nagyanyám, Báthori fejedelemasszony révén kiváló nemesi

¹⁶ Davies 2006. 398.; Topolski 1989. 139.

¹⁷ Gebei 2017. 140.; Topolski 1989. 95.; Köpeczi 1966. 33.

¹⁸ A korabeli lengyel állam megnevezése.

¹⁹ Davies 2006. 393.

²⁰ Uo. 398.

²¹ Szegedi várkapitány, majd 1691-től ingi főispán, majd 1696 és 1698 között felső-magyarországi főhadbiztos. Rákóczi bizalmasa és barátja volt, tevékenyen részt vett a Rákóczi-szabadságharcban. Az emigrációban is követte a fejedelmet, aki Rodostóban halt meg. Köpeczi- R. Várkonyi 2004. 670.

²² Balázs-Szabelski – Szabelski 2020. 336.

²³ Rákóczi 1979. 162.

²⁴ Gebei Sándor 2013. 37.

házakkal vagyok rokonságban, de a németek igája alatt tilos és veszélyes volt ápolni velük a barátságot.”²⁵ Báthory Zsófia lehetőségnek látta, hogy unokája egyszer lengyel uralkodó lehet, mert amikor kincseket falaztatott be Munkácson, ezt mondta: „Ferkónak legyen pénze, ha Lengyelországba királyságba megyen.”²⁶ R. Várkonyi Ágnes arról ír, hogy Zrínyi Ilona a tizenkét éves fiát a lengyel udvarba akarta küldeni, hogy méltó nevelésben részesüljön.²⁷ Ezek a cselekedetek arra engednek következtetni, hogy ha Rákóczi személyesen és aktuálisan nem is, de nagyanyja vagy édesanyja már korábban ápolta valamelyest e rokoni kapcsolatokat (is). Rákóczi leírása tehát itt alkotói túlzásnak tekinthető; és kijelentését a fent írt lengyel állami függetlenség tekintetében is fenntartásokkal lehet fogadni.

A továbbiakban számba veszem, hogy milyen lehetőségek álltak Rákóczi előtt a menekülését illetően, melyek azok az eshetőségek, amelyekkel nem élt vagy élhetett a fejedelem.

1701-ben kitört a spanyol örökösödési háború, amelyben Franciaország harcolt az angol, holland és osztrák csapatok ellen. A Habsburg Monarchia meg akarta szerezni Kelet-Közép-Európa egy részét is, hogy ekképp növelje birodalma területét és seregét. Ebből következően Rákóczi csak a franciák segítségére számíthatott a magyar ügyben. A francia–magyar kapcsolatok hagyománya is közrejátszott a szövetség előkészítésének preferálásban. Erre példa, hogy még a XVII. század közepe előtt I. Rákóczi György (1593–1648) erdélyi fejedelem 1643-ban szövetséget kötött Svédországgal és Franciaországgal, amelyben az ígért francia segítség nemcsak az erdélyi fejedelemre, hanem annak utódaira is vonatkozott.²⁸ Továbbá a személyes rokonszenv is szerepet játszhatott, amit a fejedelem a franciák iránt érzett, hiszen a francia szövetség megkötését sürgette.²⁹

Közvetlenül Franciaországba szárazföldön csak úgy juthatott volna el Rákóczi, ha az út egy jelentős részét Habsburg fennhatóságú területeken átkelve teszi meg, mellyel nagy kockázatot vállal. Esetleg egy jelentős kerülőutat választhatott volna biztonsága érdekében, és Lengyelországon, valamint oszmán fennhatóságú területeken vagy Erdélyen átutazva éri el a Földközi-tengert, majd onnan hajóra szállva lép francia földre. Ha XIV. Lajos (1638–1715) francia király pénzsegélyt és csapatokat akart volna küldeni a magyar szabadságharc megindítására, akkor az csak Lengyelországon keresztül lehetséges, de a hajózás és a hosszabb szárazföldi út nagy veszélyekkel és nagyobb költségekkel járna. Erős Ágost a Habsburgokat,

²⁵ Rákóczi 1979. 166.

²⁶ R. Várkonyi 2003. 16.

²⁷ R. Várkonyi 2003. 21.

²⁸ Köpeczi 1966. 24.

²⁹ Köpeczi 1966. 25.

illetve Oroszországot támogatta, aminek a francia király akart véget vetni oly módon, hogy feléleszti a korábbi lengyel–francia szövetséget. Követét, Charles de Charades, du Héron márkit (1667–1703) ezért 1700. április 8-án³⁰ Lengyelországba küldte. XIV. Lajos úgy vélte, hogy az északi háború – amely 1700 februárjában tört ki – ellenére is sikerül a lengyeleket maga mellé állítania.³¹

Rákóczi Bécsújhelyi börtönből való szökése és utazása Lengyelországba

II. Rákóczi Ferencnek a felesége, Hessen-Rheinfeld Sarolta Amália (1619–1722)³² és Lehmann várparancsnok segítségével sikerült 1701. november 7-én megszöknie a bécsújhelyi börtönből, ahol április 18-a óta raboskodott, mióta Nagysárosban felségsértés vádjával letartóztatták.³³ A szökés több szempontból is szükségesnek látszott. Először is azért, mert várható volt, hogy a Bécsi udvar által osztrák urakból alakított rendkívüli törvényszék döntése csak a halálos ítélet lehet, melyre az is utalt, hogy ugyanabba a cellába zárták, mint nagyapját, Zrínyi Pétert (1621–1671), akit a Wesselényi-összeesküvés miatt 1671-ben végeztek ki. Feltehetőleg az ifjú Rákóczi–Zrínyi sarjra is ez a sors várt volna.

Rákóczi a *Vallomásokban* részletesen ír a szökéséről. Apródjával, Kálnásy Istvánnal³⁴ Somorjánál keltek át a Dunán,³⁵ majd onnan Bajmóc városkába értek, ahol a fejedelem a hétfő óta tartott böjt okozta sóvárgását pálinkával próbálta enyhíteni. Ez azonban csak rontott a helyzeten, így Rákóczi a Cseklészig vezető úton „folyton gyógyvizek, sör, bor és tej ivásával tartotta fenn magát”³⁶. Ezt követően lókereskedőnek álcázva folytatták útjukat. A szepességi Podolinból egy piarista tanár segítségével jutottak át Lengyelországba.³⁷ Három nappal később, 1701. november 15-én Krakkóba, a lengyel koronázóvárosba érkezett, ahol dragonyos ruháját

³⁰ Köpeczi 1966. 33. Du Héron: francia diplomata, Franciaország követe 1700 és 1702 között.

³¹ Köpeczi – R. Várkonyi 2004. 148.

³² A tizenöt éves hesseni Karolina-Sarolta-Amália és a tizennyolc éves II. Rákóczi Ferenc 1694. szeptember 25-én kötötték össze életüket Kölnben, annak ellenére, hogy a német-római császár nem adott rá engedélyt. Ez azonban ennek ellenére lehetséges volt, mert Lipót császár 1694. március 9-én kiadott uralkodói okmányában Rákóczit nagykorúvá nyilvánította, így három évvel korábban vált teljes jogúvá, mint ahogy a magyar törvények lehetővé tették volna. Köpeczi – R. Várkonyi. 2004. 96. Véleményem szerint ez érdekházasság volt a részéről, nem pedig szerelmi, hiszen hitvese a franciabarát német fejedelmi csoport jelentős családjából származott. A Sarolta Amáliával kötött házasság azért is volt előnyös számára, mert ilyen módon nemcsak XIV. Lajossal, hanem Eleonora császárnéval is rokonságba került. Vö. uo.

³³ Köpeczi - R. Várkonyi 2004. 138–139.

³⁴ Rákóczi 1979. 750.

³⁵ Udvarhelyi 2011. 27.

³⁶ Rákóczi 1979. 160.

³⁷ Udvarhelyi 2011. 27.

francia öltözékre cserélte,³⁸ majd megtekintette a székesegyházban felállított Báthory István-síremléket.³⁹

Itt fontosnak tartom megjegyezni, hogy a fejedelem a történeteket jó pár évvel később kezdte el lejegyezni, és művére erős hatást gyakorolt a janzenizmus. A janzenista szövegekre jellemző, hogy azok nemcsak önreflexiót tartalmaznak, hanem az író környezetében élők elvárásainak is próbálnak megfelelni. Ezek az írások sok esetben több éves szerkesztői munka és átszerkesztés eredményeképpen jöttek létre. A janzenista emlékiratok az üldözéseket szívesen örökítették meg⁴⁰, ezért lehetséges például, hogy Báthori István síremlékét mégsem tekintette meg Rákóczi, hanem csak elhaladt mellette. A sírhely meglátogatása ily módon kompozíciós értelmet is nyert (késleltetés).

E kis kitérő után térjünk vissza Rákóczi lengyelországi útjához, amelyet részletesen leír a művében. *Vallomásokban* így ír erről: „Nem az az idő volt, melyben föltárhattam volna, hogy én az ő véréből származom, így hát keresett ürüggyel távoztam, négylovas fogatot béreltem, és Varsóba indultam.”⁴¹ A Varsóba vezető útról pedig ekképp nyilatkozik művében: „lányok és asszonyok szemlélésében gyönyörködtem a fogadóknak, s ha nem követtem is el tettelegesen bűnt, nem az irántad való szeretet vagy a félelem tartott vissza, hanem rettenetesen irtóztam a testi betegségtől és az utálatos bajoktól”⁴². November 24-én érkezett meg a lengyel fővárosba, ahol még ezt a „borzadást is legyűrte természete romlottsága”⁴³, ily módon szegve meg hitvesi kötelességét. Buzgó, fiatal vérenek ő sem tudott ellenállni, mint korának több főura sem, ahogy feleségétől egyre távolabb került⁴⁴ – fogalmazott a romantikus Asztalos Miklós. A zsidó negyedben, a gettóban szállt meg, ily módon kerülve el a reá vadászó erőket, a császári kémeket, akiket a fejére kitűzött vérdíj is biztatott.⁴⁵

Ezután elhatározta, hogy felkeresi a francia követet, Du Héron márkit, miközben franciának álcázza magát.⁴⁶ A márki a török elleni harcok során már megismerte Magyarországot, és a lengyel francia-barát arisztokráciával is jó kapcsolatot ápolt. Továbbá, Bercsényi már 1701 júliusában benyújtott egy memorandumot Du Héronnak, amelyben a magyarországi helyzetet ismertette, aki támogatta is a javaslatot.⁴⁷ Rákóczi tehát bizonyos

³⁸ Márki 1907. 208.

³⁹ Asztalos 2000. 117.

⁴⁰ Tüskés 2015. 178.

⁴¹ Rákóczi 1979. 162.

⁴² Uo.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Asztalos 2000. 117.

⁴⁵ Balázs-Szabelski – Szabelski 2020. 337.

⁴⁶ Rákóczi 1979. 163.

⁴⁷ Köpeczi – R. Várkonyi 2004. 149.

lehetett abban, hogy a térség viszonyait jól ismerő követ támogatni fogja, és menedéket nyújthat számára.

Kilétének titokban tartása miatt a fejedelem elment a Szent Kereszt misszióhoz tartozó francia atyák templomába – ami szintén Varsóban volt –, ahol úgy tett, mintha gyónni szeretne, majd egy szolgálóval oda is hívatta magához a francia követet,⁴⁸ akit „egy elegáns föllépésű, nyájas és hivatala minden kellékével megáldott embernek talált”⁴⁹. Miután a fejedelem elmesélte történetét, és bebizonyította, hogy tényleg ő I. Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona gyermeke, Du Héron megfogadta, hogy érdeklődik barátja, az ungi főispán Bercsényi után, habár valószínűleg tudta hol van, mégis kételkedett Rákóczi személyazonosságában.⁵⁰ Ezt követően találkozott Montmejan atyával, aki a rendház főnöke volt, majd rávette, hogy a gróf által ismert pecsétet mutassa meg neki. Miután az atya odaadta azt Bercsényinek, a gróf boldogan találkozott II. Rákóczi Ferencel.⁵¹ Montméjan a továbbiakban megengedte a „két jó barátnek, hogy egy szobában háljanak”⁵².

Sieniawska és Rákóczi megismerkedése

Du Héron azt javasolta, hogy kérje Rákóczi Elzbieta Sieniawska, a belzi palatina támogatását, és az ő kegyét keresse. Asztalos Miklós szerint a követ francia szempontból leginkább megbízhatónak Radziovszkij Mihály bíbornokot tartotta, de annak unokahúga, Elzbieta Helena Lubomirska megbízhatóságát még inkább elismerte.⁵³ A pontos ok, hogy miért pont a palatinusnéhoz küldte du Héron, máig tisztázatlan.

A követ első találkozásai során már megkedvelte Rákóczit, amit XIV. Lajosnak írt levelében papírra is vetett: „Rákóczi fejedelem szép ember és oly szellemes, hogy eléggé ki sem fejezhetem, szerencsétlenségében rendkívüli lelki erőt tanúsít.”⁵⁴

A fejedelemnek várnia kellett arra, hogy összeismerkedhessen Elzbietával, mivel a palatinusné mostohaanyját a csehországi, karlsbadi fürdőbe kísérte. A hercegnő karácsonykor tért vissza Varsóba, amikor Rákócziék magához hívatta⁵⁵, aki eddig a vilnai kapitány Minskben lévő kastélyában töltötte az idejét.⁵⁶ Karácsony éjszakáján meg is történt a „végzetes”

⁴⁸ Rákóczi 1979. 163.

⁴⁹ Márki Sándor 1907. 215.

⁵⁰ Asztalos Miklós 2000. 122.

⁵¹ Uo.

⁵² Uo.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Asztalos Miklós 2000. 122.; Emlékiratok és levelek 1995. 9.

⁵⁶ Emlékiratok és levelek 1995. 9., Rákóczi 1979. 172.

találkozás kettőjük között.⁵⁷ Ekkor a nagylelkű belzi palatina hamar rábólintott a jó kiállítású, magyar nemes Rákóczi megsegítésére. „A rokoni szereteten túlmenő szeretettel teltek meg egymással szemben s a hercegnő azon volt, hogy mindent elfeledtessen ezen az éjszakán a sokat szenvedett ifjú fejedelemmel.”⁵⁸ „Hercegi nőrokonában nemcsak szerető, meleg asszonyi szívet talált a messzi idegenek sivárságában, hanem eszes, energikus és határozott segítőt, munkatársat is, aki ettől a találkozástól kezdve minden erejével és összeköttetésével támogatta azt az ügyet, amelyet fejedelmi rokona képviselt.”⁵⁹

A palatinus, Adam Sieniawska (1666–1726) 1701 decemberében – Rákóczi visszaemlékezései szerint – russiai, másnéven galíciai birtokain tartózkodott.⁶⁰ Valószínűleg Brezánban, családjá ősi birtokán, amelyet még I. Zsigmond (1467–1548) király adományozott a családnak 1530-ban, ott akart élni, míg felesége, Elżbieta inkább a fővárosban szeretett időzni. Így engedve át feleségének – a hercegnőnek – az irányítást, aki a lengyel francia-barát párt egyik vezéralakjává vált. A közéletben való részvételét még lánya, Zofia Maria (1699–1771) születésekor, 1699-ben sem függesztette fel.⁶¹

Elżbieta Sieniawska bemutatása

A nagyhetman 1687-ben 21 évesen vette el az akkor 18 éves Elżbietát, akivel ellenkező természetük miatt házasságuk hamar megromlott.⁶² Frigyük nem szerelmi, hanem politikai döntés volt. Ezt bizonyítja, hogy 1694-ben tudódott ki – az akkor már két éve tartó – a hercegnő és a korona főhetmanjának fia, Jan Stanisaw Jablonowski (1669–1731) viszonya, de a „férj és feleség ügyét a Lubomirskiak és Sieniawskiak közös, nagycsaládi tanácsa egyenesbe hozta”⁶³. A hercegnő viszonyt folytatott még II. Ágost király tanácsosával, Jan Jerzy Prebendowski (1638–1729) maborki vajdával is.⁶⁴ Házasságuk alatt a politika és az ahhoz kapcsolódó kérdések inkább a palatinát, nem pedig a palatinust érdekelték. A hercegnő végig próbált a lengyel politika legbelső köreiben maradni. A fontos kérdésekbe való bekapcsolódását, amit hol a háttérben, hol pedig nyíltan tett, valószínűleg Jan Sobieski király feleségének bizalmasaként tanulta meg. A királynő hosszú ideig alkalmazta mint udvarhölgyét és bizalmasát, ezért számos diplomáciai küldetésben is részt vett az ő megbízatásából.

⁵⁷ Nowak 1976. 56.

⁵⁸ Asztalos Miklós 2000. 123.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Márki 1925. 23.

⁶¹ Gebei 2017. 140.

⁶² Bogucka 2016. 25.

⁶³ Gebei 2017. 140.; Bogucka 2016. 167.

⁶⁴ Gebei 2017. 140.; Bogucka 2016. 25.

Az újkor hajnalán kezdett kialakulni egy új nőtípus. Az ezt képviselő nők – szinte kivétel nélkül – arisztokraták voltak, így tanultságukra és családi kapcsolatrendszerükre is támaszkodhattak. Ebben a korban már a lányok taníttatása is kezdett fontossá válni, az arisztokrata hölgyek nyelvtudása nemegyszer kiemelkedő volt.⁶⁵ Szabadságuk gyakran abból származott, hogy míg férjeik máshol tartózkodtak, például háborúban, a távollét alatt ők irányították a gazdaságot. Nem utolsó sorban pedig saját vagyoni helyzetük miatt is kapcsolódhattak bele a közéleti ügyekbe.⁶⁶

Ilyen volt Elżbieta Sieniawska is, aki II. Ágostot támogatta a lengyel trón megszerzésében.⁶⁷ Sieniawska és férje közötti konfliktust okoztak még a pénzügyek is. A hercegnő ugyanis védte saját vagyonát, anyagilag független akart lenni.⁶⁸ „Úgy tűnik, hogy a tizennyolcadik századi körökben, a gazdag lengyel nők már jelentős szexuális és pénzügyi szabadságot élveztek”.⁶⁹ Elżbieta nemcsak a politikában vett tevékenyen részt, hanem a mecénási feladatokban is. Kezdeményezője volt több mint húsz nagyobb épület – mint például templomok, kolostorok és várak – felújítási munkáinak, továbbá az ő nevéhez köthető a wilanówi kastély restaurálása, melyet a „lengyel Versailles” néven is emlegettek.⁷⁰ A barokk fénykorában élő hercegnő a művészetet is pártolta, számos művészt foglalkoztatott, többek között Rákóczi udvari festőjét, Mányoki Ádámot is, aki portrét készíthetett róla.⁷¹ Elżbieta halhatatlanságát próbálta megőrizni a róla készült festményekkel. Ilyen például a Wilanówban található Florát – a tavasz istennőt – ábrázoló freskó, melyen az ő arcvonásai lelhetőek fel.⁷² Az antik kor iránti vonzódását bizonyítja még, hogy mint Minerva, a bölcsesség római istennőjeként is megörökítette magát.⁷³ Egyházi személyeket, építkezéseket is támogatott, például a czerniakéwi, krakkói, a lwówi és a lublini templom is az ő patronálásának köszönhető.⁷⁴

⁶⁵ Pukánszky 2013. 66–72.

⁶⁶ Bogucka 2016. 35.

⁶⁷ Staszewski 1978. 533.; Staszewski 1980. 58.

⁶⁸ Bogucka 2016. 25.

⁶⁹ Bogucka 2016. 25. (saját fordítás)

⁷⁰ Nowak 1976. 57

⁷¹ Mányoki Ádámot a fejedelem 1707 augusztusában fogadta szolgálatába mint udvari festőt, azért, hogy hatalmi reprezentációját egy arcképfestő segítségével növelhesse. 1713 és 1723 között Mányoki II. Ágost festője lett Varsóban, ahol szintén előkelői portrékat készített. A művész készített egy olyan képet is, ami ma az Előkelő hölgy arcképe címet viseli. Egyes feltételezések szerint z az olajvászon kép, Elżbieta Sieniawskát ábrázolja, aminek a keletkezési idő nem mond ellent, de biztos kutatási álláspont ezt nem támasztotta még alá. – Buzási 2003. 50, 81, 90, 380.

⁷² Képmelléklet, 3. kép

⁷³ Képmelléklet, 2. kép

⁷⁴ Bogucka 2016. 156.

A palatinusné gazdasági munkát is végzett. A birtokain gabonatermesztés mellett kalamint bányászott, amit Danzigban és Amszterdamban értékesített. Malmok és más műhelyek mellett csempe-, papír-, és üveggyártást is folytatott. A kereskedelemben nemcsak mint eladó, hanem mint vevő is részt vett. Élénk kapcsolatot ápolt balti, továbbá sziléziai kereskedőkkel is.⁷⁵

A XVII. századtól Lengyelországban a francia kultúrát próbálták követni. A francia kultúrát, a leghatékonyabbnak tartott abszolutisztikus politikai berendezkedést a nemesifjak nyilvánvalóan úgy sajátíthatták, illetve ismerhették meg el, ha már nem olasz egyetemre, mint korábban, a XVI–XVII. században, hanem egyenesen Párizsba mentek tanulni. Ennek hatására a francia nyelv egyre jobban elterjedt a lengyel főnemesség körében, továbbá a lengyel irodalomban is érezhető volt a francia hatás.⁷⁶

A hercegnőt mint szépasszonyt emlegették, de többek szerint inkább volt alacsony termetű és nem különös szépség. „Ravasz és gátlástalan politikus volt, aki próbálta irányítani az eseményeket és azokat felhasználni saját céljaira és javára.”⁷⁷ Rákóczit feltehetően jellemével nyerte meg, „férfi elméjével”⁷⁸, „nyíltan reneszánsz személyiséggel”⁷⁹. A vezetői akarat és az éles ész talán édesanyjára, Zrínyi Ilona alakjára emlékeztethette.

Tényezők, amelyek a kapcsolatukat segítették

A nagyhetmanné és Rákóczi kapcsolatát az is segítette, hogy mint arra korábban utaltunk, rokonságban álltak egymással a Kosztka-Báthori család révén⁸⁰, amelyről II. Rákóczi Ferenc így írt: „igen ősi, a sieniewi Granow családból származó nemes az igen híres Kostka család révén velem azonos eredetű, és így vér szerint is összetartozva még szorosabb barátsággal kapcsolódott hozzám, jóllehet mind az ő irányomban táplált személyes vonzalmát, mind az enyémet iránta mindig is megőrizték, s amint remélem, továbbra is meg fogjuk őrizni.”⁸¹

A francia diplomata, Del’Hommeau szerint a palatina nemcsak lelkiségben, hanem tetteiben is utánozta a férfiakat, szívesen dohányzott, illetve a vadászatot és a löfegyvereket egyaránt kedvelte.⁸² Ezt Ráday Pál (1677–1733) kancellár is megerősíti 1707-ben írt munkájában: „Az asszony az vár piaczára alá menván, pistolyokat hozatott magának, és; nyolcz

⁷⁵ Bogucka 2016. 35.

⁷⁶ Az Osztrák–Magyar Monarchia, 1887.

⁷⁷ Bogucka 2016. 167,169 (saját fordítás)

⁷⁸ Balázs-Szabelski – Szabelski 2020. 338.

⁷⁹ Nowak 1976. 57.

⁸⁰ Márki 1907. 215.

⁸¹ Rákóczi 1979. 172.

⁸² Uo.

lépésnyiről egy sidó csapkához lövöldözött olly derekassan”⁸³. A francia diplomata továbbá azt is kiemeli, hogy „Nagylelkű, emelkedett gondolkodású úrhölgy, nagy igyekezettel intézi ügyeit”⁸⁴, miközben négy-öt órát is dolgozott. Eközben nemcsak a legfelsőbb lengyel úri körökkel tartott kapcsolatot, hanem egész Európát behálózó kapcsolati rendszerrel rendelkezett, melybe Versailles, Szentpétervár, Konstantinápoly és feltehetően Bécs is beletartozott.⁸⁵ II. Ágost mellett Nagy Péter cárt is elvarázsolta, de ennek ellenére aktuálisan a „fiatal, romantikus magyar fejedelmet”⁸⁶ tüntette ki különös kegygel.

1701 karácsonyának másnapján a belzi palatina a két bujdosót francia hadmérnöknek és német polgári mérnöknek álcázva elküldte férjéhez Galíciába.⁸⁷ Előtte azonban biztosította, hogy „ura, a mennyiben teheti, gondoskodni fog élete biztonságáról és védelméről”⁸⁸. A fejedelem álcájának sikeressége abban is rejlett, hogy szakmai (mérnöki jellegű) hozzáértésével, melyre még prágai tanulmányai során tett szert,⁸⁹ még inkább leplezni tudta kilétét.⁹⁰

A fentiek alapján arra következtethetünk, hogy Sieniawska csak 1701 decemberében kezdte el támogatni a fejedelmet, amit Jacek Staszewski is megerősített egy tanulmányában.⁹¹ A hercegnő férjének írt levelében azt állítja, hogy 1701. december 9-én a két bujdosó már elindult felé, ami ellentmond Rákóczi leírásának. Du Héron levele is a palatina állítását támasztja alá. Az bizonyos, hogy Bercsényinek Elzbiétával már a karlsbadi elutazása előtt fel kellett vennie a kapcsolatot.⁹²

Politikai kapcsolatszerzés: Elzbieta és a lengyel urak támogatása

Rákóczi a palatina segítségével ismert meg több lengyel nemest is, akik támogatták a magyar szabadságért vívott törekvéseit.⁹³ A király és az udvar segítségére nem számíthatott, mert aktuálisan nem akartak a Habsburgok ellen csatát vívni.⁹⁴ Ennek fő oka lehetett, hogy II. Ágost szász választófejedelem is volt, illetve jó kapcsolatot ápolta leendő I. József (1676–1711) német-római császárral. A lengyel főuraknak azonban elég pénzük és hatalmuk volt arra, hogy

⁸³ Uo.

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ Rákóczi és Sieniawska hercegnő 1976. 640.

⁸⁶ Uo. 58.

⁸⁷ Márki 1907. 217.; Rákóczi 1979. 172.; Asztalos 2000. 129.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Köpeczi 1982. 62–64.

⁹⁰ Márki 1907. 218.

⁹¹ Balázs-Szabelski – Szabelski 2020. 338.

⁹² Uo.

⁹³ Nowak 1976. 56.

⁹⁴ Tomcsányi é. n. 218.; Dávid – Kovács 1978. 50.

a királyi nézettel szembe menve támogassák Rákóczit. „Nem a Franciaország iránti szeretet, hanem az Erős Ágost iránti ellenszenv nyitotta meg a magyarok előtt a lengyel főnemesi paloták kapuit és gazdáig érszényét.”⁹⁵

A hatalmat magukhoz ragadó családok között voltak „ősi eredetűek – a Radziwillek, a Lubomirskik, a Sapiehák, a Potockik, a Wisniowieckik vagy a Czetwertynskik –, de *parvenük*⁹⁶ is, például a Sufkowskik, a Jablonowskik, a Poniatowskik, a Tarlók, a Czartoryskik, a Sieniawskik, az Oginskik, a Denhoffok és a Branickik.”⁹⁷ A lengyel katonáknak és a pénzsegélyeknek – melyek útját Rákóczi ekkor alapozta meg – is köszönhető, hogy a Rákóczi-szabadságharc a leghosszabb ideig tartó Ausztria ellen vívott háború lett.

Voltak azonban, akik nemcsak a Rákóczi-szabadságharc kitörését nem támogatták, hanem II. Rákóczi Ferenc halálát is akarták. Ilyen volt Jakub Sobieski herceg, aki 50.000 aranyat ígért egy lengyel főúrnak Rákóczi megöléséért. Ez a személy valószínűleg Jerzy Lubomirski volt, akinek a személyes szálakon túl a kalandor szerepe is közrejátszott kiválasztásában. Strattmann, a császári követ is egyre ösztönözte Ágostot, hogy távolítsa el Brezánból a magyarokat. Mindkét próbálkozás sikertelen volt, mert a császáriak befolyása egyre csak csökkent Lengyelországban.⁹⁸

A támogatások is kétfélék lehettek. Voltak, akik pénzsegélyekkel támogatták a Rákóczi-szabadságharcot. Elżbieta Sieniawska 30 ezer tallér kölcsönt szerzett a lengyel kereskedőktől Rákóczinak. Sőt az angol diplomácia úgy tudta, hogy nem 30, hanem 100 000 livre segélyt adott a fejedelemnek a hercegnő.⁹⁹ Mások katonákkal segítették a Habsburgok ellen vívott háborút, mint például Wisniowiecki herceg két század oláhhal, illetve kétszáz dragonyossal, Jozef Potocki kijevi palatinus (1673-1751) pedig két századdal.¹⁰⁰ Rajtuk kívül még Lubomirski főtábornagy és Sieniawski tábornok is szívesen támogatta a fejedelmet.¹⁰¹

⁹⁵ Staszewski 1980. 58.

A XVII. századtól a lengyel főnemeseknek sikerült különböző eszközöknek a segítségével a szolgálatukba kényszeríteni a kiskisnemesek döntő többségét és a köznemeseknek is egy jelentős részét Perényi 1962. 114. oligarchákká váltak. Habár II. Ágost ambiciózus vezető volt és abszolutisztikus egyeduralkodóvá törekedett SutarSKI 2018. 60.; Szokolay. 2006. 77., de az üres kincstár Tomcsányi é. n. 49. és a néhány központba koncentrálódó nemesi hatalom ezt nem engedte. Ágost hatalmát a „nemesi köztársaságban” a *liberum veto* (Csak egyhangú szavazás esetén születethető döntés, így egyetlen ember is megszakíthatta az országgyűlés munkáját) is akadályozta. Szokolay 2006. 50.

⁹⁶ Olyan személyek, akik valamilyen alsóbb társadalmi rétegből, például a polgárságból jutottak el a nemesi címig.

⁹⁷ Davies 2006. 399.

⁹⁸ Márki 1907. 225.

⁹⁹ Köpeczi 1966. 41.

¹⁰⁰ Asztalos 2000. 134.

¹⁰¹ Márki 1907. 216.

Rákóczi lengyelországi tartózkodása alatt tudta meg a hírt, hogy édesanyja, Zrínyi Ilona Kis-Ázsiában a „Virágok mezején”¹⁰² meghalt.¹⁰³ Ez egybeesett azzal az időszakkal, amikor el kellett döntenie Rákóczi Ferencnek, hogy a felkelés élére áll-e: „Édesanyját gyászoló fekete ruhában lépte át a Rubicont 1703 tavaszán.”¹⁰⁴ Édesanyja egy elveihez hű, az igazságtalanság ellen harcoló asszony volt,¹⁰⁵ ezért halála a fejedelmet arra sarkalta, sarkalhatta, hogy harcoljon és fogadja el a követek ajánlatát és legyen a szabadságharc vezetője.

II. Ágost lemondásával 1704-ben¹⁰⁶ Oroszország fő szövetségesét is elvesztette. Miután Ausztria Oroszország közeledését visszautasította, az elszigetelődés elkerülése miatt I. Péter (1672–1725) cár szövetséget kötött a lengyel svéd-ellenes ellenzékkel, élükön a Sieniawskiakkal.¹⁰⁷ Ezt követően a cár Rákóczival is ki akart egyezni, ami sikerült is, mert a francia udvartól a fejedelem nem kapott elég segítséget.¹⁰⁸ E hármas – orosz, lengyel ellenzéki és Rákóczi – szövetség volt az alapja annak a gondolatnak is, hogy Rákóczi fejedelmet lengyel királlyá koronázzák.¹⁰⁹

Kapcsolatuk 1703 után

Elżbieta Sieniawska és a fejedelem a Rákóczi-szabadságharc alatt többször is találkozott személyesen. Például 1709-ben, a munkácsi látogatás alkalmával. A palatina 1709. február 6-án érkezett meg Munkácsra, ahol március 7-ig tartózkodott. Ez idő alatt vadászatokon, szánkózáson vett részt, illetve ellátogatott Bercsényiék ungvári birtokára. Ezt követően 1709. szeptember 15-én a fejedelem meghívta cárt, hogy a poltavai győzelme miatt gratulálhasson neki. „[A] czár ült Felséges asszonyom [Rákócziné] bal keze felül, Szinyavszkiné asszonyom jobb kezére.”¹¹⁰ A két asszony tehát személyesen is ismerte egymást. A találkaik közötti levélváltásokban¹¹¹ a fejedelem a fontosabb politikai, hadi eseményekről mindig tájékoztatja a hercegnőt. A leveleikből is érezhető a kettőjük között lévő szenvedély, de azt gondolom, meggondolatlanság lenne azt állítani – a korábban előadottak alapján is –, hogy ez a kapcsolat politikai érdekektől mentes lett volna. Véleményem szerint a kettejük között lévő politikai és

¹⁰² Ez a terület Izmit város volt, de Zrínyi Ilona többször is így hivatkozott rá.

¹⁰³ R. Várkonyi 2015b. 19.

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ R. Várkonyi 2008.

¹⁰⁶ Az altranstädti béke (1706) után, amelyben II. Ágost lemondott a lengyel trónról.

¹⁰⁷ Staszewski 1978. 553

¹⁰⁸ Köpeczi 1980. 213.

¹⁰⁹ Staszewski 1978. 553.; Köpeczi 1980. 13–22.

¹¹⁰ Gebei 2017. 146.

¹¹¹ Tüskés – Kovács – Köpeczi 2004.

szerelmi szál egymástól elválaszthatatlan. Valószínűleg a kettő egymástól függetlenül nem jöhetett volna létre.

II. Rákóczi Ferenc életében fontos személy volt Elżbieta Sieniawska, amit az is bizonyít, hogy a *Vallomásokban* is többször említi, pozitívan szól róla, de van, amikor csak a viszonyuk politikai színezetét hangsúlyozza: „...folytattam a házasságtörést, és evilági szerelmemet, nem annyira a gyarlóságtól vagy a természetes hajlamtól vezetve, mint inkább abból a rangom szabta szükségből és meggondolásból, mely sem a köz-, sem a magánügyek tekintetében nem tanácsolta, vagy inkább nem engedte meg, hogy megszakítsak egy olyan kapcsolatot, amelyet már nyolc éve folytattam”¹¹². Véleményem szerint ez utólagos történetferdítés, mert a levelek hangvétele, a szerelmes vers nem erre enged következtetni. Rákóczi valószínűleg a janzenizmus hatása alatt mint bűnvalló ember beszél, és tartja bűnnek a Sieniawskával való kapcsolatát.¹¹³

E művében Rákóczi nem említi, hogy Elżbietától született volna egy gyermeke, pedig a bűneit meggyónó fejedelemnek nem állt érdekében ezt az információt eltitkolni.¹¹⁴ Van azonban olyan kutatás, amely azt állítja, hogy Lvovban 1703. november 21-én született egy lánygyermekük, aki 1704 augusztusában meg is halt, de a nevét az utókor nem őrizte meg számunkra.¹¹⁵ A leánygyermek pontos kilétének a meghatározása további kutatásokat igényelne.

1729-ben II. Rákóczi Ferenc össze akarta házasítani az osztrák fogságból szabadult György (1701–1756) nevű fiát Sieniawska lányával¹¹⁶, de a palatina 1729 májusi halála miatt nem valósulhatott meg a fejedelemnek ez a terve.¹¹⁷ „Halála híre Rákóczit nagy szomorúságba ejtette; nemcsak a régi viszony emlékei miatt, hanem mert sejthette, hogy az anya sürgetése nélkül a leány nem fogja sorsát egy földönfutóhoz kötni.”¹¹⁸ A bujdosónak a család és Zofia Mária vagyona komoly segítség lett volna, ám végakarát hiányában a hercegnő lánya Czartory herceghez (1697–1782) ment hozzá. 1711-ben a fejedelem lett a lány bérma-keresztapja I. Péter cár és II. Ágost mellett¹¹⁹, így módon a két család közötti kapcsolat még szorosabbra fűzhetők volna.

A fejedelem hat évvel élte túl Elżbietát, aki valószínűleg fontos szerepet töltött be az életében annak ellenére, hogy élete vége felé a mély keresztény lelkiesség felé fordult és

¹¹² Gebei 2017. 141.

¹¹³ Tüskés 2015. 179.

¹¹⁴ Gebei 2017. 141.

¹¹⁵ Gebei 2017. 142.

¹¹⁶ Édesanyja, édesapja és férje, Stanislaw Denhoff összes birtokát halála után ő örökölte, ebből kifolyólag 1731-ben Zofia Mária mintegy 700 falut és 30 várost birtokolt. Ezután hozzáment August Aleksander Czartoryskihoz.

¹¹⁷ R. Várkonyi 2015a. 380.; Nowak 1976. 60.

¹¹⁸ Szekfű 1913. 308.

¹¹⁹ Gebei 2017. 149.

átértékelte a köztük lévő szerelmet, kapcsolatot is. Emlékirataiban a hercegnőt kicsapongónak és kéjsóvárnak írja le, az egykori köztük lévő szenvedélyt, vonzalmat pedig bűnnek tartotta.

Összegzés

A feleség, hesseni-wanfriedi Sarolta Amália – aki 1701-ben lefizette a börtönőröket és, megszervezte a szökést Bécsújhelyből – bizonyosan tudott Elżbieta Sieniawska és Rákóczi románcáról. 1709-től a jaworowi apácnál élt, mert a pestis elől ide menekítették. Utoljára 1711-ben találkozott a fejedelemmel, akit nem kísért el a száműzetésbe, ritka levelezéseiket leszámítva megszakadt kapcsolatuk. Házasságuk ekkora tönkre ment, még gyermekeik visszaszerzésére sem volt reménye.

A szerelmi kapcsolatot bizonyítja Rákóczinak Elżbietához írt *madrigálja*¹²⁰: „Titkoljuk az érzést, rejtjük el, mi vágyunk! Nem zavar majd semmi; azon napra várjunk!”¹²¹ A hercegnő politikai támogatása nélkül azonban a Rákóczi-szabadságharc megindítása, ha nem is lehetetlen, de feltehetően nehezebb lett volna. Egyetérthetünk a lengyel történész megállapításával: „Segítsége nélkül még csak elképzelhető sem lett volna a szabadságharc előkészítésének lehetősége, sőt bizonyos mértékben még a támogatása sem. Éppen ezért érzett Rákóczi őszinte és mély hálát.”¹²²

Úgy gondolom, Elżbieta Sieniawska hatalmas szolgálatot tett Magyarországnak a Rákóczi-szabadságharc során, ennek ellenére személye és cselekedetei kevésbé ismertek hazánkban. Egy bonyolult, zavaros nemzetközi helyzetben – amikor Európát az ingatag szövetségek, titkos alkuk és megszegett ígérek jellemezték – tudott fiatal, lengyel nőként diplomáciai kulcsszereplővé válni és személyesen és politikailag támogatni Sáros vármegye ifjú örökös főispánját, II. Rákóczi Ferencet.

¹²⁰ II. Rákóczi Ferenc egyetlen hiteles verse, amely egy nyolc soros francia nyelvű madrigál, amelyet Elżbieta Sieniawskához írt.

¹²¹ Hopp 1973. 30.

¹²² Nowak 1976. 57.

Bibliográfia

Források

Emlékiratok és levelek, Szentendre, Interpopulart, 1995.

Tüskés Gábor – Kovács Ilona – Köpeczi Béla: *Correspondance de Francois II. Rákóczi et de la Palatine Elżbieta Sieniawska 1704-1727*, Budapest, Balassi, 2004.

Rákóczi Ferenc: *Vallomások, Emlékiratok*, szerkesztő Hopp Lajos, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1979.

Szakirodalom

Asztalos 2000.

Asztalos Miklós: *II. Rákóczi Ferenc és kora*, Budapest, Pallas Stúdió, 2000.

Az Osztrák–Magyar Monarchia, 1887.

Az Osztrák–Magyar Monarchia: írásban és képen, Budapest, A Magyar Királyi Államnyomda kiadása, 1887.

Balázs-Szabelski – Szabelski 2020.

Balázs-Szabelski Ernő – Szabelski, Adam: *II. Rákóczi Ferenc Lengyelországban, Világtörténet*, XLII. évf., 2020/3, 335–343.

Bányász 2011.

Bányász Melinda: Egy irodalmi mű hazakerülése és kiadása köré szövődött kapcsolatháló felfedett és felfedendő pontjai, *Erdélyi Múzeum*, LXXIII. kötet, 2011/2, 43–60.

Bogucka 2016.

Bogucka, Maria: *Woman in Early Modern Polish Society, Against the European Background*, Routledge, 2016.

Buzási 2003.

Buzási Enikő: *Mányoki Ádám. (1673-1757)*, Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2003.

Dávid – Kovács 1978.

Dávid Katalin – Kovács Endre: *A barátság ezer éve: Magyarország – Lengyelország*, Budapest, Corvina, 1978.

Norman 2006.

Davies, Norman: *Lengyelország története*, Budapest, Osiris, 2006.

Dr. Thaly Kálman alapítványa 1912.

Dr. Thaly Kálman alapítványa, *Századok*, XLVI. évf., 1912, 72–77.

Gebei Sándor: II. Rákóczi Ferenc és lengyel „asszonya”, *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica Tomus*, XXI. évf., 2017/2, 138–154.

Hopp 1973.

Hopp Lajos: *A Rákóczi-emigráció Lengyelországban*, Budapest, Akadémiai, 1973.

Köpeczi – R. Várkonyi 2004.

Köpeczi Béla – R. Várkonyi Ágnes: *II. Rákóczi Ferenc*, Budapest, Osiris, 2004. (3. javított kiadás)

Köpeczi 1982.

Köpeczi Béla: *Döntés előtt. Az ifjú Rákóczi eszmei útja*. Budapest, Akadémiai, 1982

Köpeczi 1966.

Köpeczi Béla: *A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország*, Budapest, Akadémiai, 1966.

Köpeczi 1980.

Köpeczi Béla: *Rákóczi külpolitikája és a szabadságharc nemzetközi jelentősége*, in: *Rákóczi-tanulmányok*. szerkesztette Köpeczi Béla – Hopp Lajos – R. Várkonyi Ágnes. Budapest. Akadémiai, 1980, 205–227.

Márki 1925.

Márki Sándor: *II. Rákóczi Ferenc élete*, Budapest, Szent István Társulat, 1925.

Márki 1907.

Márki Sándor: *II. Rákóczi Ferencz : 1676–1735*, Magyar történeti életrajzok, Budapest, 1907.

Nowak 1976.

Nowak, Jerzy Robert: *A lengyelek és a Rákóczi-felkelés*, fordította Motyka Imre, *Tiszatáj*, XXX. évf., 1976/6, 53–63.

Perényi 1962.

Perényi József: *Lengyelország története*, Budapest, Gondolat, 1962.

Pukánszky 2013.

Pukánszky Béla: *A nőnevelés története*, Budapest, Gondolat, 2013.

Rákóczi és Sieniawska hercegnő 1976.

Rákóczi és Sieniawska hercegnő, *Korunk*, XXXV. évf., 1976/8, 639–640.

R. Várkonyi 2015a.

R. Várkonyi Ágnes: *Áldott emlékü anyám (Anya és fia)*, in: Uő.: Rákóczi tanulmányok, Budapest, L'Harmattan, 2015, 9–27.

R. Várkonyi 2015b.

R. Várkonyi Ágnes: *Diplomáciai hídfő és szellemi műhely*, in: Uő.: Rákóczi tanulmányok, Budapest, L'Harmattan, 2015, 377–386.

R. Várkonyi 2003.

R. Várkonyi Ágnes: *II. Rákóczi Ferenc. 1676-1735*, Vaja, 2003.

R. Várkonyi 2008.

R. Várkonyi Ágnes: *Zrínyi Ilona „Európa legbátrabb asszonya” = Ilona Zrínyi „Avrupa'nin en cesur kadini”*, Budapest, Magyar-Török Baráti Társaság, 2008.

Szabelski Adam: A lengyel–magyar barátságon. Rákóczi lengyel románca. *újkor.hu*, 2016.

03. 26. <https://ujkor.hu/content/tul-a-lengyel-magyar-baratsagon-rakoczi-lengyel-romanca> – letöltve: 2022. 10. 23.

Staszewski 1980.

Staszewski, Jacek: *Lengyel-magyar politikai kapcsolatok a szabadságharc idején*, In: Európa és a Rákóczi-szabadságharc, szerkesztette Benda Kálmán, Budapest, Akadémiai, 1980, 57–60.

Staszewski 1978.

Staszewski, Jacek: *Lengyelország és Magyarország a szabadságharc idején*, *Történelmi Szemle*, XXI. évf., 1978/3–4, 532–534.

Sutarski 2018.

Sutarski, Konrad: *Lengyelország történelme magyar vonatkozásokkal*, ford. Sutarski Szabolcs és Virágh József, Somorja, Méry Ratio, 2018.

Szekfü 1913.

Szekfü Gyula: *A száműzött Rákóczi*, Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1913.

Szilágyi 1861.

Szilágyi Sándor: *A Rákóczi család, a XVII-ik században s a XVIII-ik elején*, Pest, Pfeifer Ferdinand tulajdona, 1861.

Tomcsányi é. n.

Tomcsányi János: *Lengyelország: Vázlatok és tanulmányok*, Budapest, Studium, é. n.

Topolski 1989.

Topolski, Jerzy: *Lengyelország története*, fordította Hary Judit, Budapest, Gondolat, 1989.

Tüskés 2015.

Tüskés Gábor: A janzenizmus kutatásának néhány kérdéséhez, *Irodalomtörténeti Közlemények*, CXIX. évf., 2015/2, 161-180.

Udvarhelyi 2011.

Udvarhelyi Nándor: II. Rákóczi Ferenc lengyelországi menedékhelyei, *Honismeret*, XXXIV. évf., 2011/4, 27–30.

Képmelléklet

1. kép

Mányoki Ádám: II. Rákóczi Ferenc, 1712, olaj, vászon, 75,5×62,5 cm, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Leltári szám: 6001¹²³

2. kép

Ismeretlen szerző portréja: Elżbieta Sieniawska, született Lubomirska mint Minerva, 1720-1724 körül, János király palotájának múzeuma Wilanówban, Z. Reszka fotója¹²⁴

¹²³ Forrás: <https://mng.hu/i-rakoczi-ferenc/> (2023.01.07.)

¹²⁴ Forrás: https://www.wilanow-palac.pl/jak_jmc_pan_zebrowski_zagnoil_zamek_w_tarnopolu.html (2023.01.07.)

3. kép

Flora (Elżbieta Sieniawska portréja) – freskó a wilanówi palota alsó előcsarnokában,
W. Holnicki fotója¹²⁵

4. kép

Mányoki Ádám: Előkelő hölgy arcképe, 1715-1718 körül, olaj, vászon, 80×64,5 cm, alul
toldott, eredeti mérete 78×64 cm, Budapest, Magyar Nemzeti Galéria,
Leltári szám: 2002.1.M.¹²⁶

¹²⁵ Forrás: https://www.wilanow-palac.pl/Elzbieta_helena_sieniawska Animator_of_social_and_cultural_life_in_the_commonwealth_at_the_turn_of_the_eighteenth_century.html (2023.01.07.)

¹²⁶ Buzási Enikő: Mányoki Ádám. (1673–1757). Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2003, 380.